

Синиша Ћосић
ИЗГУБЉЕНА МЕЂУ ТАЈНАМА

Уредник
Зоран Колунџија

Синиша Ђосић

ИЗГУБЉЕНА МЕЂУ
ТАЈНАМА

(из живота породице Штурле)

ПРОМЕТЕЈ
Нови Сад

УВОД

„Човек је као разломак,
чији бројилац је оно што он јесте,
а именилац оно што мисли о себи.
Ако је именилац већи, разломак је мањи”.

Лав Николајевич Толстој

Дружећи се са члановима Удружења за историју и културу „Круг 3” из Новог Сада, које се у оквиру својих програмских активности, поред осталог, бави и израдом пројеката у области филмске продукције, родила ми се идеја да напишем тритмент за дугометражно-играни филм „Изгубљена међу тајнама”. Међутим, у стваралачком заносу, ствар се спонтано отела контроли и првобитна замисао преобликовала се у дужу, благо романсирану причу документарног карактера.

Будући да су сви догађаји и ликови измишљени и да је свака подударност са стварним догађајима и ликовима случајна, роман у основи представља савремену фикцију, засновану на историјском наративу, а обликовану у форми документарно-биографске прозе.

Чињеница да слика говори више од хиљаду речи и да трагови истине осветљавају живот онаквим какав он заправо јесте, подстакли су ме да кроз исписане странице,

користећи се превасходно језиком филма, покушам да илуструјем судбину једне идеологизоване егзистенције изгубљене у вртлогу свесно продукованих лажи и мистерија. Реч је о мистерији судбине, порекла, идентитета, заблуда и готово невероватних животних коинциденција. О мистерији душе као најсуптилније антрополошке, али и теолошке и метафизичке истине.

Фабула је прожета низом животних дилема и непознаница, а у завршници је препуштена „механизму логичке компензације”. Експозиција радње одвија се у дугом временском интервалу, од завршетка једног до почетка новог оружаног сукоба, односно, од краја Другог светског рата па све до 2022. године и почетка оружаног сукоба у Украјини, у коме се многи догађаји снажно рефлектују на породични и емотивни живот главне јунакиње, разобличавајући прегршт интрига и лажи скривених у причи о „изгубљеном пореклу”.

Аутор

ДОБА МЕТЕЖА

ЗА ПОРОДИЦУ ШТУРЛЕ СВЕ ЈЕ КРЕНУЛО ПО ЗЛУ

*(Нови Саг, кућа породице Штурле –
септембар 1944. година)*

Седећи за великим трепезаријским столом током недељног породичног ручка у друштву супруге Зите, 22-огодишњег сина Алберта и 19-огодишње ћерке Аните и на немачком језику разговарајући о уобичајеним породичним темама, домаћин и глава куће Франц Штурле, на тренутак се присетио свога детињства и покојног деде Јозефа.

– Не знам да ли сам вам причао да је мој деда Јозеф био пасионирани ловац и лични пријатељ угледног футошког грофа Рудолфа Котека – видно расположен, започео је своје казивање Франц.

– Једном приликом ми је давно, док сам још ишао на крзнарски занат, Јозеф рекао да је средином 19. века, познати аустријски композитор Јохан Штаус, тај велики Штраус, неколико дана боравио у Футогу, у гостима код грофовске породице Котек.

Описујући Штаусов боравак код Котекових, Франц је изнео како је шетајући обалом Дунава, Штаус случајно наишао на групу распеваних футошких аласа, који су плетеним корпама од врбовог прућа вадили велике количине

уловљене рибе из шајке. Задовољни богатим уловом, аласи су по Францовим речима певали неку необичну песму, коју је Штаус чуо и запамтио, а која га је касније инспирисала да 1867. године, компонује чувени валцер „На лепом плавом Дунаву”.

Приметно изненађени Анита и Алберт на тренутак прекидају ручак и потајно се погледавају и смешкају, изражавајући сумњу у истинитост ове очеве приче.

– Тата, зар ти стварно верујеш у ту причу? – неповерљиво упита Алберт, на шта му се Франц повишеним и оштрим тоном обрати:

– Алберте, крајње је време да се уозбиљиш и престанеш да паметујеш.

У веома напетом атмосфери, узрокованој оваквом неочекивано оштром Францовом реакцијом, чланови породице Штурле започињу жучну расправу око Францовог инсистирања да због надоласећих ратних прилика и повлачења јединица „Вермахта”, сви заједно напусте Југославију и одсеље се у Немачку. Овом предлогу Анита се изразито противи, јер жели да остане у започетој емотивној вези са Тот Арпадом, али и због своје намере да настави да се бави кројачким занатом који јој доноси добре приходе. У почетку индиректно, али током расправе све отвореније Анити подршку пружа мајка Зита, сматрајући да, будући да нико од чланова породице није учествовао у рату, нема разлога за страхом од евентуалне освете будућих власти. Међутим, Франц и даље упорно инсистира на одласку у Немачку, да би после безуспешног убеђивања и улажења у отворени вербални конфликт са Зитом и Анитом омекшао став и видно узрујан и забринут прихватио Зитин предлог да он и Алберт, као муш-

ки чланови породице, напусте земљу, а да она са ћерком Анитом остане у Новом Саду, у нади да им се ништа лоше неће десити. Уједно је договорено да у зависности од развоја ситуације Зита и Анита, касније, дођу код Франца и Алберта у Немачку, или да се њих двојица, уколико прилике буду дозволиле, врате у Нови Сад и сви заједно се поново породично окупе.

Анита је емотивну везу са Тот Арпадом започела почетком августа 1944. године у Новом Саду. Арпад је од средине 1943. године до краја марта 1944. године био припадник мађарских окупационих снага, да би по завршетку немачке војне операције „Margarete”, као припадник мађарских формација, потпао под команду немачке војне управе у Новом Саду. Приликом ослобођења Новог Сада, 23. октобра 1944. године, заробљен је од стране јединица Црвене Армије, након чега је као ратни заробљеник са групом немачких и мађарских ратних заробљеника интерниран у совјетски радни логор у околини Харкова.

Неколико дана пре него што ће пасти у заробљеништво Црвене Армије, Арпад се на једном скровитом месту на обали Дунава на периферији Новог Сада, под окриљем ноћи, последњи пут састао са Анитом, којој је после разговора на мађарском језику, прожетог дубоким емоцијама и после страственог вођења љубави, поклатио своју фотографију у мађарској војној униформи, на чијој је полеђини на мађарском језику написао „Za Anitu, Ujvidek, oktobar 1944. Arpad Tot.” Ову фотографију Анита је узела и ставила у своју ташну, не слутећи да ће је та фотографија, само неколико дана касније, увести у велике проблеме када приликом претреса њене породичне куће доспе у руке оперативцима југословенске ОЗНЕ.

Дана 22. и 23. октобра 1944. године, припадник југословенске партизанске војске у чину капетана ОЗНЕ, Лука Ковач, заједно са партизанским јединицама и јединицама Црвене Армије, учествује у операцијама за ослобођење Новог Сада, где након ослобођења, по налогу претпостављене команде остаје ради ислеђивања осумњичених лица због колаборације са немачким и мађарским окупационим властима за време рата. Вршећи поверену му дужност, Лука после само неколико дана, проналази и хапси младу и заводљиву 19-огодишњу Новосађанку немачко-мађарског порекла Аниту, као и њену мајку Зиту. Пре тога, Анитин отац Франц и брат Алберт су из страха од новодолазећих комунистичких власти, почетком октобра 1944. године, побегли из земље.

Са двојицом припадника југословенске ОЗНЕ, капетан Лука Ковач, 27. октобра 1944. године, у раним јутарњим часовима, упада у кућу немачке породице Штурле, на адреси Грнчарска број 11, у новосадском насељу Подбара. Током претреса куће, Лука у Анитиној ташни, проналази и одузима фотографију извесног мађарског војника, због чега у службене просторије партизанске војне команде за Нови Сад, Аниту и њену мајку Зиту приводи на ислеђивање. Након одвојеног испитивања, Анита и Зита остају у притвору да би сутрадан, са групом фолкдојчера и једним бројем жена немачке и мађарске националности, мајка Зита била интернирана у радни сабирни центар за фолксдојчере у Гаково, где крајем 1944. године умире од тифуса.

ИСЛЕЂИВАЊЕ, ИЗ ДАНА У ДАН И ОТКИНУТО ДУГМЕ

*(Партизанска војна команда за Нови Сад –
октобар 1944. година)*

На почетку ислеђивања Лука одузима Анити сва лична документа и издаје јој потврду о идентитету на којој пише: „Анита Штурле, отац Франц, рођена 13. 5. 1925. године, Немица, улица Грнчарска 11, Нови Сад – Партизанска војна команда за Нови Сад, 27. 10. 1944. године”, у потпису: капетан југословенске ОЗНЕ Лука Ковач. Са овом потврдом Анити је ограничено кретање само на територији Новог Сада, уз обавезу да се сваког јутра, у осам часова, јавља на ислеђивање код капетана Ковача, у зграду Команде града.

После неколико дана узастопног и исцрпљујућег вишечасовног ислеђивања и вербалног малтретирања, Лука се у једном тренутку пред двојицом својих колега, нагло, повишеним тоном, обрати Анити:

– Гледај ме у очи кад ти говорим! – хвата је за ревере и откида јој дугме које пада на под, а које касније, по Анитином изласку из канцеларије, узима и ставља у џеп своје официрске кошуље. Током наредних ислеђивања, уз детаљно интересовање за Анитине родитеље и њене познаничко-пријатељске везе из фолксдојчерске попула-

ције, Лука и даље инсистира на појединостима које се тичу њене раније емотивне везе са Тот Арпадом. Захтева од Аните максималну искреност и кооперативност, уз претњу интернације у неки од радних сабирних центара за фолксдојчере на подручју Војводине. Потпуно емотивно сломљена и физички исцрпљена, као и у страху од могуће интернације, Анита показује безрезервну лојалност и потчињеност, као и спремност да на сваки могући начин спасе живот, удовољавајући Лукиним захтевима.

По завршетку једног од наредних ислеђивања, физички изнурена и видно преплашена, Анита излази из канцеларије и у дворишту зграде војне команде, у ходу, брише сузе. У истом тренутку, кроз отворени прозор канцеларије на првом спрату, посматра је Лука који замишљено, пуши цигарету. Анита на тренутак застаје, окреће се и погледом се среће са њим, а потом се убрзаним кораком удаљава у правцу капије.

Живећи у потпуној неизвесности и преживљавајући свакодневне кошмаре и ноћне море, Анита се повлачи дубоко у себе, обузета најмрачнијим слутњама и суицидним мислима. Сања стрељање. Осећај страха и растројености покушава да одагна присећајући се детињства и небрижног одрастања. Дубоко удишући мирис ружа пузавица, дуго је замишљено посматрала стари велики кестен у дворишту куће испод кога су чамиле празне столице и породични сто на коме је у летњим данима ручала и дочекивала госте. Међу воћкама, у другом делу баште, протезао се велики орах испод којег је, на својој љуљашци, маштала о првим пољупцима. У подруму куће још су стајала бурад напуњена вином и ракијом, као и неколико џакова брашна од којег је њена мајка Зита правила најбоље штрудле и ораснице.

На тренутке су јој у свест долазиле очеве речи и његово својевремено инсистирање да сви заједно као породица напусте Југославију. Али све је касно. Тада пада у кревет и обузима је кајање и снажан осећај кривице због своје тврдоглавости, не промишљених жеља и пренебрегавања очеве оправдане бриге. Иако нагло отргнута од своје породице и препуштена огромној животној неизвесности, у Анитиној души је још увек тињала нада да ће неким пуким случајем остати жива и пронаћи своје родитеље и брата Алберта.

Анита је била изузетно лепа и заводљива девојка, што је чињеница која Луки није могла да промакне. Хаљина до колена, лепо скројена, истицала је њен струк, крагна на њој давала јој је ублажену строгост и дисциплину, а црвени капут са нараменицама истицао је њено правилно држање, давао озбиљност њеним годинама и још јаче наглашавао њену господственост. Невисоке потпетице са каишевима око чланака одавале су утисак уредности и беспрекорности. Дуга плава коса, увезана у реп белом свиленом машном, била је избачена преко њеног рамена, а део шишака очешљан на страну. То јој је давало неку додатну нежност. Из њених кестењастих очију избијао је неки чудесан прокос, који ју је чинио провокативном и отменом.

НЕШТО КАО ЉУБАВ, ИГРА ЛОВЦА И УХВАЋЕНЕ СРНЕ

(Нови Сад – новембар 1944. година)

Почетком новембра 1944. године, по завршетку једног од бројних ислеђивања, Лука наређује Анити да га истог дана у вечерњим сатима чека у њеној кући, најављујући јој свој долазак око 20 часова. У ишчекивању Лукиног доласка, Анита спрема кућу и са дубоким осећајем забринутости размишља о Лукиним намерама, страхујући да ће покушати да је силује или је на други начин физички повреди. Била је преплављена осећајем немоћи, неверицом и егзистенцијалним страхом.

По доласку у Анитину кућу, Лука, у строгом официрском маниру, не проговарајући ништа, прилази Анити и из џепа своје официрске кошуље вади дугме и испеглану чисту и пресавијену белу памучну марамицу, коју ставља Анити у руке. Након тога, започиње неформалну конверзацију о Анитином кројачком занату, надолazeћем хладном времену и другим уобичајеним темама из животне свакодневице, остављајући утисак коректности и непосредности.

Анита га у том тренутку гледа са извесном симпатијом. Њен страх је постепено попуштао, а стрепња коју је до тада осећала, почела је да се отапа. Лука јој се обраћа

пријатељским и топлим погледом, као да јој прећутно поручује да су сви његови ранији груби и непријатни поступци према њој били само део уобичајених службених формалности. Међутим, својим ауторитативним држањем, истовремено јој даје до знања да је он тај који одлучује и од кога зависи њена судбина.

Анити се чак и искраде спонтани осмех, као неком ко вешто и прећутно пристаје на све, налазећи у томе и врсту изазова, али и могући спас. Кроз главу јој струји мисао о избављењу. У том тренутку, док гледа Луку у очи и спонтано спушта поглед на његова широка рамена и целокупну физичку конституцију, Анита примети испред себе маркантног мушкарца са господским манирима, који уме да заинтригира и придобије оно што жели, интимно дивећи се новопронађеној, људској и хуманој страни његове личности. Лука у Анитином погледу осети необичну моћ која га обасјава и која снагом ужарене светлости избија из њених очију. У једном тренутку Лука примети златни ланчић око Анитиног врата, са привеском у облику срца оивиченог црвеним цирконима. Потом га пажљиво узима, окреће и поново нежно враћа на њене груди. Још једном је осмотри, спуштајући поглед од њених очију преко бедара до чланака који су извиривали испод дугачке хаљине. Затим се нагло окрену и ауторитативним тоном јој нареди да, пошто ће у наредна два дана бити службено одсутан из Новог Сада, кроз три дана дође код њега у канцеларију на разговор у каснијим поподневним сатима, тачније у 17 часова.

Након што се поздравио са Анитом, Лука излази из њене куће и лаганим кораком се удаљава и нестаје у мраку хладне новембарске ноћи.

Овај догађај покренуо је нешто ново, нешто веома чудно и тајанствено у њиховом односу. Између Луке и Аните спонтано се рађа узајамна емпатија и дубоко прикривена сексуална привлачност. Осећања су им прожета својеврсним парадоксом, јер он њу доживљава као неку врсту „ратног плена”, а она њега као „сламку спаса”, која код ње производи „Штокхолмски синдром”.

После три дана, по доласку на заказани разговор, по веома хладном и кишном времену које постаје праћено суснежицом и снегом, Анита наставља да одговара на Лукина од раније позната питања. Током разговора, на тренутке, приметно одсутан и деконцентрисан, Лука је замишљено посматра, да би након сат времена завршио разговор и одлучио да Аниту, по мраку и великом невремену, пешке отпрати до куће.

Корачајући по снежном и залеђеном тротоару и промрзлима рукама штитећи лице од ветра и суснежице, Анита, у једном тренутку, руком показује Луки на дугачак и празан ајнфорт који води у двориште напуштене куће немачке породице Шпилер. Том приликом, несмотрено стаје на део залеђене површине и почиње да пада. У том моменту Лука је снажно хвата за руку, придржава и махинално привлачи себи у загрљај. После неколико тренутака обостране збуњености, Лука се нагло сагиње и чврстим покретима руку подиже је и узима у наручје, а затим је ужурбаном корацима уноси у тајанствени ајнфорт. У готово потпуном мраку пажљиво је спушта из наручја и својим телом и рукама је снажно прибија уз зид. Анита, у први мах, покушава да се ослободи Лукиног загрљаја, али у томе не успева. Лука је погледа у очи и нагло прислони своје усне на њене, држећи својим рукама њене руке приљубље-

не уз зид. После неколико тренутака, Анита се препусти вртлогу узаврелих страсти. Сваки нови пољубац брисао је раздаљине између њихових тела. Свака стрепња нестајала је из њене душе, а трауматична сећања на тренутке ислеђивања претварала су се у пуку илузију утопљену у таласима подивљале реке која је, са собом, носила сву нагомилану неизвесност опстанка.

Препустила се стихији која ју је лишила страха. Отварале су се њихове душе са свим оним што су носиле у себи, преплитале се, сједињавале и стапале у једно. Стежући је опијено, Лука се инстинктивно упустио у борбу са собом, са својом судбином, са тајном ноћи из које ће се изродити велика епизода другог времена. Раскопчао је свој официрски шињел и збацио га са себе покрај Анитиних ногу и још јаче је стегнуо у загрљај, осећајући мирис њене коже и откуцаје срца, док су њени уздаси кружили изнад њих као у пригушеној рафалној паљби. Анита осети малаксалост и потпуно се препусти, налик ухваћеној срњи, која у покушају свог бега на крају пушта корене на месту заточења, увидевши да је тло на коме стоји безбедно, заштитничко и топло. На крају, обоје осетише блажено спокојство, које је стишало лудило њихове жеље.

Кроз ајнфорт је наставио да дува хладан и влажан ветар и на тренутке пробијао одсјај уличне расвете.

ЗАБРИНУТОСТ И НЕДОУМИЦЕ

(Нови Саг – децембар 1944. година)

Лука и Анита се заљубљују једно у друго и успостављају тајни емотивни однос, који ће крајем 1944. године резултирати Анитином трудноћом. У почетку Анита крије од Луке да је у другом стању, али му ову околност, после одређеног времена, отворено предочава. Обузет снажним емоцијама према Анити, Лука настоји да је службено заштити и изузме од ислеђивања. Пред својим старешинама фингира да је и даље службено контактира и користи као извор информација о фолксдојчерима који живе на територији града.

По сазнању за Анитину трудноћу Лука испољава видну забринутост и недоумицу. Међутим, временом прихвата наведену реалност, ризикујући свој положај и каријеру, али и своју безбедност. Знао је да опасност и задовољство расту на истој грани. Иако свестан могућности разоткривања његове тајне емотивне везе са младом Немцом, Лука се одлучује да прихвати улогу будућег оца.

Крајем ове исте године, нова комунистичка власт интензивира активности на спровођењу одлуке АВНОЈ-а од 21. новембра 1944. године, којом се сви припадници немачке етничке заједнице у Југославији колективно проглашавају народним непријатељима и истовремено лишавају грађанских права. Ова околност Луку излаже